

บทวิจารณ์หนังสือ :

ทงสะหวาด ประเสิด. ลาวล้านช้างก่อน ฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง.

เวียงจันทน์: หวันใจกานพิมพ์, ค.ศ. 2010, 250+17 หน้า.

สุธิดา ตันเลิศ / Sutida Tonlerd

ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของลาวแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 กลุ่มตามแนวคิดทางการเมือง กลุ่มแรก คือ ประวัติศาสตร์ตามระเบียบวิธีการเขียนแบบทุนนิยมประชาธิปไตย กลุ่มหลังนั้น ได้แก่ ประวัติศาสตร์ตามระเบียบวิธีปรัชญาวัตถุนิยมวิพากษ์ หรือประวัติศาสตร์แบบสังคมนิยม หนังสือ **ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง** คือตัวอย่างประวัติศาสตร์แบบสังคมนิยมที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของคนลาวที่เกิดทุนระบบกษัตริย์ เข้าสู่ขั้นตอนการสร้างคนใหม่ เพื่อรองรับระบบสังคมนิยมผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์ จุดประสงค์หลักของการผลิตงานชิ้นนี้คือการปลุกจิตสำนึกแนวคิดรักชาติให้กับกลุ่มคนลาวรุ่นใหม่ กระนั้นก็ตาม ชื่อหนังสือไม่สอดคล้องกับเนื้อหา ผู้อ่านเรื่อง **ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง** ย่อมความคาดหวังที่จะได้อ่านเนื้อหาสาระของล้านช้างก่อนการรับอิทธิพลของตะวันตก แต่ปรากฏว่า หนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปรากฏตัวของฝรั่งเศสในล้านช้างและลาว ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสเรื่อยมา ซึ่งรวมเนื้อหาทั้งหมด 100 หน้า (หน้า 150-250) ครอบคลุมเนื้อหาด้วยกันถึง 3 บท ได้แก่ บทที่ 4 5 และ 6

โครงเรื่องของ **ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง** คือประเด็นหลักของประวัติศาสตร์ลาว ได้แก่ หนึ่ง ภูมิศาสตร์การเมืองที่เป็นปัจจัยให้พื้นที่นี้ถูกรุกรานจากเพื่อนบ้านมาโดยตลอด สอง ความแตกแยกของผู้นำทางการเมือง ซึ่งเมื่อขาดความสามัคคีแล้วไซ้ประเด็นที่หนึ่งและสองคือจุดอ่อนที่สนับสนุนประเด็นสุดท้าย คือ สาม ผู้นำสายราชวงศ์ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษ (ค.ศ. 1353-1893) 4 พระองค์ คือ เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่ง ผู้สร้างความเป็นปึกแผ่นและสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์สองแผ่นดิน พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชชา
ผู้ทรงธรรม และเจ้าอนุวงศ์ วีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชให้กับคนลาว ประเด็นสุดท้าย
คือ การสนับสนุนความชอบธรรมของอำนาจรัฐปฏิวัติลาวในการปกครองประเทศ
ตั้งแต่วันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ประเด็นเหล่านี้ ได้ปรากฏในเนื้อหา
ที่แบ่งออกเป็น 6 ภาค

ภาคที่ 1 ประวัติศาสตร์ลาวโดยย่อ เนื้อหาทั้งหมด 26 หน้า ซึ่งถือว่า
ทงสะดวกได้ให้ความสำคัญต่อเนื้อหาไม่น้อย สารของภาคที่ 1 ได้แสดงให้เห็นว่า
ประวัติศาสตร์ลาวไม่ได้มีการดำเนินเรื่องด้วยการอาศัยตำนานแบบงานเขียน
สมัยโรมแมนติกของมหาสิลา วีระวงส์แล้ว ผู้เขียนยุติการเกตุพนบรรพชนลาวว่า
เป็นผู้ยิ่งใหญ่ที่มาร่วมต่อสู้กับวีรชนจีนในสมัยสามก๊ก พร้อมการได้ยอมรับทฤษฎี
ภาษาศาสตร์ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการอธิบายการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคน
ที่พูดภาษาตระกูลไต-ลาว มายังตอนใต้สู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง จากงานอ้างอิงของ
Paul Levy ราวศตวรรษที่ 8 Levy ได้อธิบายการอพยพของคนลาวจากจีนลงมาสู่
เดียน เบียน พู ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนได้ชี้งานของ Grousset ที่ได้เสนอการรุกราน
ของมองโกล (ราชวงศ์หยวน) ในพม่าเป็นต้นตอที่ทำให้กลุ่มรัฐไต-ลาวได้เติบโตขึ้น
ทดแทนพุกามและกัมพูชา บันทึกการเดินทางของ **Pavie II** ได้ให้ข้อมูลการสถาปนา
อาณาจักรล้านช้างของเจ้าฟ้าจ๋ม จากหน้า 18-26 มีรายละเอียดเกี่ยวกับลำดับ
เหตุการณ์ ระหว่าง ค.ศ. 1479-2008 ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดิน
ถึง ค.ศ. 2008 ยิ่งไปกว่าการยกระดับการผลิตหนังสือประวัติศาสตร์แบบโรแมนติก
สู่สังคมนิยมได้แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม จากการที่ผู้เขียนได้นำแผนที่อินโดจีน
ตะวันออก (สมัยใหม่) ของปาวีมาจัดทำเป็นหน้าปก ผู้เขียนอาจให้ความสำคัญต่อ
ฝรั่งเศสว่าเป็นผู้เปิดศักราชสมัยใหม่ให้กับประเทศลาว

ภาคที่ 2 กล่าวถึง การเดินทางของคนยุโรปเข้ามาล้านช้าง โดยมีเนื้อหา
ที่สำคัญ 40 หน้า มีด้วยกัน 6 ประเด็น หนึ่งใน พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช จากเอกสาร
Giovanni Filippo Marini กับ **Gerrit Van Wuysthoff** ซึ่งผู้เขียนไม่ได้อ่านเอกสาร
ต้นฉบับ แต่ได้อ้างอิงมาจากการงานของนักประวัติศาสตร์ลาวสายทุนนิยมประชาธิปไตย
อย่าง ดร.สุเนต โพธิสาน สอง การแตกแยกออกเป็น 3 อาณาจักร สาม ว่าด้วยเรื่อง

เจ้าอนุ สี่ การแทรกแซงของฝรั่งเศสในลาว หัว อองรี มูโอ และ หก คณะสำรวจแม่น้ำโขง ค.ศ. 1866-1868 อนึ่ง ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญเนื้อหาส่วนนี้ในลำดับที่ 3 ภาคที่ 3 คือหัวใจหลักของงานเรียบเรียงนี้ (81 หน้า) เรื่องท่านโอกุต ปาวิ เข้ามาประเทศล้านช้างและการนำคณะสำรวจฝรั่งเศสลงพื้นที่ เพื่อเขียนแผนที่โลก และการเก็บข้อมูลด้านการปกครองของล้านช้าง เนื้อหาส่วนนี้คือบทสรุปการสำรวจลำน้ำโขงที่ได้ดำเนินการณสืบเนื่องจากคณะ Dodart de Lagrée & Francis Garnier คณะสำรวจนี้คือทีมสำรวจที่ใหญ่เป็นลำดับที่ 2 ของฝรั่งเศส ด้วยการนำของนายปาวิ ณ ที่นี้ ประเด็นที่สำคัญของภาคที่ 3 คือ การสำรวจได้แบ่งเป็น 4 กลุ่มได้แก่ หนึ่ง การจัดทีมสำรวจของปาวิ ค.ศ. 1847-1893 สอง ทีมสำรวจร้อยเอก Cupet สาม คณะสำรวจ Joseph de Malglaive (1890-1892) และ สี่ คณะสำรวจ Armand-Joseph Rivière (1890-1891) เนื้อหาทั้งหมดได้ถูกคัดเลือกและเรียบเรียงมาจาก **Pavie III** เนื้อหาที่มีประโยชน์ต่อผู้อ่านประการหนึ่งคือ ประวัติของหัวหน้าทีมสำรวจและรายละเอียดปลีกย่อยของทีมสำรวจ ซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าทีมผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ล่าม ผู้นำทาง และสถานการณ์ทางการเมือง

ผู้วิจารณ์เชื่อว่า ผู้เขียนได้ยกข้อเขียนของนายปาวิ เรื่องการสำรวจดินแดนของฝรั่งเศสในฐานะผู้ทำแผนที่โลกซึ่งต้องให้สำเร็จก่อน ค.ศ. 1893 เพื่อแข่งขันกับอังกฤษ ประเด็นที่น่าสนใจคือ อำนาจสยามกับปัญหาจีนฮ่อ คณะสำรวจได้บันทึกว่ากลุ่มลาวเทิง (ข้า) และลาว บางกลุ่มไม่พึงพอใจต่อการอยู่ภายใต้การปกครองของสยามที่กดขี่ขูดรีด กวาดต้อนครัวลาวและข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนฝั่งขวาหรือบางกอก ผู้เขียนสรุปประเด็นจากบันทึกของคณะสำรวจว่า คนลาวส่วนใหญ่ชอบชาวฝรั่งเศสมากกว่าสยาม เขาได้กล่าวต่อไปว่า คนลาวปรับตัวง่าย ซึ่งหมายถึงการอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ใดนั้น คนลาวสามารถปรับตัวได้ง่าย ในบทนี้ ไม่มีเนื้อหาที่กล่าวถึงความโหดร้ายของชาวฝรั่งเศสแต่ประการใด

ภาคที่ 4 เริ่มเนื้อหาจากหน้า 150-186 ประเด็นการเซ็นสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและสยาม ผู้เขียนให้ความสำคัญเป็นลำดับที่ 4 ซึ่งชื่อหัวข้อปรากฏใน 4 หน้าหลังของภาคส่วนนี้ เนื้อหาโดยรวมมีใจความหลักเพื่อต่อยอดประวัติศาสตร์แห่งความขมขื่นของลาวกับสยาม ถือเป็นการผลิตซ้ำของประวัติศาสตร์นิพนธ์

มีเป้าหมายที่การสร้างชาติคือ การสร้างให้คนลาวรักชาติ ในขณะที่สยามคือ ผู้ร้าย แบบอมตะ ผู้ปกครองที่โหดร้าย ผู้กดขี่ขูดรีดแรงงาน ผู้ดักดวงผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ผู้เขียนใช้เอกสาร 2 ฉบับ คือ **สุนด์ โพทิสาน. ปะหวัดสาตลาว. 2000.** และ **สนทิสัญญา 3 ตุลาคม 1893.** ซึ่งเอกสารฉบับที่ 2 ผู้เขียนนิพากษ์ว่า สยามกับฝรั่งเศสไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนลาวแต่อย่างใด ผู้วิจารณ์เห็นว่า มีเหตุผล 3 ประการที่ทำให้คนลาวไม่ไว้วางใจ หรือเกิดอคติระหว่างกันของคนลาวกับสยามในช่วงสมัยใหม่คือ **หนึ่ง** เจ้าอนุวงศ์ **สอง** การประกาศห้ามแอ่วลาว และ **สาม** พระแก้วมรกต ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นที่ 1-2 เอาไว้ในเนื้อหาส่วนนี้

ภาคที่ 5 กาลอวสานของฝรั่งเศสในประเทศลาว ผู้เขียนจัดลำดับความสำคัญให้กับเนื้อหาส่วนนี้น้อยที่สุดเพียง 18 หน้า ซึ่งผู้เขียนได้จัดให้ฝรั่งเศส คือวีรบุรุษขี่ม้าขาว ผู้ปลดปล่อยคนลาวจากการปกครองของสยาม ผู้วางรากฐานการพัฒนาประเทศตามขบวนการทันสมัย กระนั้นก็ตาม ชนเผ่าลาวเทิงและคนในเขตภูตอยคือกลุ่มที่ถูกฮึดต่อต้านอำนาจของฝรั่งเศส เนื่องจากพวกเขาไม่ชอบให้ผู้ใดปกครองและรักอิสระ ผู้เขียนได้อธิบายการเข้ามามีอำนาจของญี่ปุ่น เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ขบวนการลาวอิสระ การเคลื่อนไหวของประชาชนโฮจิมินห์ ท้ายที่สุดกล่าวถึงการสิ้นอำนาจของฝรั่งเศส และการเข้ามามีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา

ภาคที่ 6 ผู้เขียนให้ความสำคัญเป็นลำดับที่ 2 เรื่องการปฏิวัติลาวปลดปล่อยประเทศ (44 หน้า) เน้นการอธิบายสงครามเย็น (ค.ศ. 1954-1975) ระหว่างค่ายสังคมนิยมกับค่ายประชาธิปไตย ที่เด่นคือ สปป.ลาว ไม่ได้ใช้คำศัพท์เรียกสหรัฐอเมริกาว่าจักรพรรดิอเมริกา แต่เรียกว่าอเมริกา เน้นนโยบายการขยายอำนาจในรูปแบบอาณานิคมแบบใหม่ การต่อสู้จบลงด้วยชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

ข้อดีของหนังสือเล่มนี้ คือ ตัวอย่างการเขียนและเรียบเรียงประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสังคมนิยมของทงสะหวาด บุรุษ 2 สมัย คือ สมัยการปกครองแบบพระราชอาณาจักร (ค.ศ. 1954-1975) เนื่องจาก ผู้เขียนได้ถือกำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ 23 กันยายน ค.ศ. 1935 เมืองข้าเหนือ แขวงหิ่วพัน ระหว่าง ค.ศ. 1955-1975 เขาได้รับราชการในรัฐบาลพระราชอาณาจักรในฐานะนักอุดมศึกษา ผู้สำเร็จ

การศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส ดังนั้น ผู้เขียนใช้เอกสารภาษาฝรั่งเศส 7 เล่ม จากเอกสารค้นคว้าทั้งหมด 11 เล่ม ใน ค.ศ. 1968-1975 ผู้เขียนได้ทำงานเป็นวิศวกร ประจำคณะกรรมการองค์การแม่น้ำโขงสากล เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าราชการของรัฐบาลฝ่ายขวาได้หันเข้ามาเป็นพนักงานรัฐในระบบสังคมนิยม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำกระทรวงคมนาคม ไปรษณีย์ และการขนส่ง ประธาน คณะกรรมการกีฬาแห่งชาติ และจบลงที่ตำแหน่งเอกอัครราชทูต ชีวประวัติของ ทงสะหวาด ได้ชี้ให้เห็นว่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ไม่ได้สร้างชาติมาจากมวลชนพื้นฐานชาวสังคมนิยมเท่านั้น

ตั้งแต่ ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา ข้าราชการจากรัฐบาลพระราชอาณาจักร ได้เข้ามามีบทบาทในรัฐบาล สปป.ลาว เนื่องจาก ปัญญาชนกลุ่มนี้ได้เปรียบปัญญาชน กลุ่มสังคมนิยมเรื่องการรับรู้ และประสบการณ์การทำงานในระบบการบริหารมาก่อน แล้ว ผู้วิจารณ์เชื่อว่า สปป.ลาว ได้เปิดทางให้ทุกคนที่มีน้ำใจรักชาติ ให้มีส่วนร่วม ในการสร้างชาติ ไม่ว่าพวกเขาจะมีพื้นฐานทางการเมืองที่แตกต่างมาก่อน จุดเด่น ของ ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเข้ามาปกครอง คือ การแสดงให้เห็นชุมชนโลก ได้เห็น คนลาวบางกลุ่มในประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (ค.ศ. 1945-ปัจจุบัน) ที่มีความมุ่งมั่น และเชื่อมั่นในระบบสังคมนิยม กระทั่ง คนลาวในขบวนการเคลื่อนไหวแบบสังคมนิยม ในนามพรรคประชาชนปฏิวัติได้สถาปนา สปป.ลาว ขึ้นมาได้สำเร็จ (2 ธันวาคม ค.ศ. 1975)

ใน ค.ศ. 1991 สหภาพโซเวียตได้ปฏิรูปการปกครองพร้อมยุติการปกครอง แบบสังคมนิยมไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 2010 ทงสะหวาดได้ประสบความสำเร็จในด้านการเรียบเรียงประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสังคมนิยมที่ผู้คนบางส่วน ในสหพันธรัฐรัสเซียได้เกิดความเบื่อหน่ายและท้อแท้ต่อระบบสังคมนิยม ผู้วิจารณ์ ชื่นชมผู้เขียนในด้านความเพียรพยายามต่อการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ เนื่องจากเขา ไม่มีพื้นฐานด้านประวัติศาสตร์มาก่อน แนวทางนี้อาจสร้างแรงบันดาลใจให้กับ หลายคนที่ไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์มืออาชีพให้หันมาสนใจการค้นคว้าและเรียบเรียง งานประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความจำกัอยู่ที่ตำรับตำรา กลุ่มหนอนหนังสือ หรือนักวิชาการกลุ่มเล็กๆ ที่เพิกเฉยต่อชุมชนโลก ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์

คือเรื่องธรรมชาติสามัญของคนทุกชนชั้น และมันเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของพวกเรา

หนังสือเล่มนี้คือบทนำที่ดีให้กับผู้สนใจประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะ นักศึกษาในประเทศไทยได้ตระหนักถึงการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่แตกต่างจากบ้านเมืองของตนเอง นักศึกษาเหล่านี้จะได้เข้าใจคุณค่าและความหมายของมนุษยชาติในการผลิตงานประวัติศาสตร์ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เข้าใจประวัติศาสตร์ของประเทศตนเอง ซึ่งมีอาจตัดสินว่า ดี หรือ ไม่ดี เนื่องจาก แต่ละประเทศย่อมมีแนวทางในการสร้างชาติที่ต่างกัน นักศึกษาไทยควรตระหนักและยอมรับว่าเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกับตนเอง ประวัติศาสตร์นิพนธ์คือบทเรียนหนึ่งที่จำลองทัศนคติของผู้เขียนที่อาจรองรับขนบการสร้างชาติ ซึ่งจำเป็นสำหรับประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือไม่ เป็นประเด็นที่นักศึกษาและผู้สนใจประวัติศาสตร์ต้องทำการศึกษาค้นคว้าในลำดับต่อไป เพื่อจะสามารถเข้าใจขนบการสร้างชาติ ในลำดับต่อไปนั้น พวกเขาจะสามารถคิดวิเคราะห์วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบ ลู่ทางนี้ช่วยยกระดับความคิดของตนเองให้ข้ามพ้นการรังเกียจเดียดฉันท์ทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และการเมือง พร้อมกับการสร้างชุมชนโลกอย่างสันติและปรองดอง

ข้อด้อยของหนังสือเล่มนี้คือการไม่มีระบบการอ้างอิงแบบมาตรฐานจากเอกสารชั้นต้น ชั้นรอง โดยเฉพาะรูปภาพ ไม่มีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลของภาพถ่ายแต่ประการใด ผู้วิจารณ์ขอยกตัวอย่าง ภาพถ่าย 3 รูปที่ปรากฏในลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเข้ามาปกครอง ภาพถ่ายดังกล่าวมีแหล่งข้อมูลในหนังสือ **MISSION PAVIE INDO-CHINE 1879-1895. GÉOGRAPHIE ET VOYAGES AU CENTRE DE L'ANNAM ET DU LAOS ET. PARIS: IMPRIMERIE DURAND. 1902.** ภาพถ่ายที่ 1 ได้แสดงการทอผ้า (ต้าฮุก) ที่ปรากฏใน หน้า 154 ผู้เขียนไม่ได้บอกแหล่งที่มา ซึ่งอ้างอิงมาจากหน้า 52 ของ **MISSION PAVIE INDO-CHINE 1879-1895** ภาพถ่ายที่ 2 คือ พระธาตุพนม ที่ปรากฏในหน้า 104 มีแหล่งข้อมูลมาจาก หน้า 73 ในเอกสารเล่มเดียวกัน ผู้เขียนได้แสดงภาพถ่ายคู่มือของเผ่าลาวเวียง (หน้า 135) แต่ปาวีไม่ได้อธิบายความสัมพันธ์ของบุคคลในรูปแต่ประการใด

แหล่งข้อมูลได้เขียนว่า ภาพถ่ายหนุ่มสาวชนเผ่าชา (หน้า 112) หากใช้มาตรฐาน การเรียนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเข้ามาปกครอง อาจเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือน้อย ผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้ไม่ใช่สิ่งที่ไม่มี คุณค่า เนื่องจาก งานเรียบเรียงนี้สามารถเป็นบทนำให้กับนักศึกษาหรือผู้สนใจ ประวัติศาสตร์ลาวสมัยใหม่ใช้เป็นหนังสือนาร่อง เพื่อต่อยอดในการอ่านหนังสือ ประวัติศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้นไป

กล่าวโดยสรุป ลาวล้านช้างก่อนฝรั่งเข้ามาปกครอง คือ ตัวอย่าง การเรียบเรียงงานประวัติศาสตร์จากเอกสารของชาวต่างชาติ ซึ่งผู้เขียนสามารถ ถ่ายทอดบทเรียนทางประวัติศาสตร์นี้ได้อย่างเรียบง่ายตามระเบียบวิธีการเขียน ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบสังคมนิยม หนังสือเล่มคือเสน่ห์ของชุมชนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่หมายถึงเอกภาพในความหลากหลาย ปรากฏการณ์นี้สะท้อน ให้เห็นว่า ชุมชนอาเซียนประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย แนวคิดทาง การเมืองที่แตกต่าง และแนวคิดในการผลิตหนังสือประวัติศาสตร์ในแต่ละประเทศ ต่างมีเป้าหมายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งเป็นแนวทางที่ละเอียดอ่อน ลาวล้านช้าง ก่อนฝรั่งเข้ามาปกครอง ได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้บทเรียน ประวัติศาสตร์ของบรรพชน ในการสานต่อปัจจุบันและอนาคตอย่างเหมาะสมสืบไป

เอกสารอ้างอิง

Prasert, Thongsawat. (2010). *Lao Lan Chang Gon Fa-rang Khao Ma Pok Krong*. (In Lao) [Lao Lan Xang Before the Western Came Occupied]. Vientiane: Wanjai Publishing.

